

In memoriam

Bruno Šišić (1927-2015),
krajobrazni arhitekt

Dana 17. svibnja 2015. napustio nas je Bruno Šišić, eminentni dubrovački i hrvatski krajobrazni arhitekt. Njegovo profesionalno formiranje započelo je u Dubrovniku, gradu u kojemu je rođen i s kojim je bio duboko saživiljen. Proučavao je njegovu povijest i baštinu, poznavao svaki pedalj njegova krajobraza. Iz svog rodnog grada gospar Bruno nije nikad poželio otići, osim na povremena ciljana studijska putovanja koja su ga u stručnom i znanstvenom pogledu obogaćivala. Nije poželio otići iz Dubrovnika ni kada mu je šezdesetih godina 20. stoljeća bila ponuđena atraktivna pozicija sveučilišnog nastavnika na katedri za vrtlarstvo, ukrasno bilje i pejzažnu arhitekturu Agronomskog fakulteta u Zagrebu.

Bruno Šišić imao je viziju i plan o tome što želi ostvariti kad je ranih 50-tih godina 20. stoljeća počeo stručno voditi tadašnju Ustanovu za parkove i ukrasno bilje u Dubrovniku, koja se 1961. reorganizirala u javno komunalno poduzeće za zelenilo i hortikulturu "Vrtlar", u kojemu je bio zaposlen sve do 1983. godine. Upravo njegov profesionalni put pokazuje kako je promišljeno od samih početaka svoga djelovanja stvarao uvjete za uzornu profesionalnu i znanstvenu karijeru, započevši je kao agronom u rasadniku, preko poduzeća "Vrtlar" za upravljanje, održavanje i projektiranje javnim zelenim površinama Grada, gdje je radio i kao projektant i kao upravitelj, do osnivanja Centra za povijesne vrtove i razvoj krajobraza početkom 80-tih godina 20. stoljeća, gdje se bavio stručnom i znanstvenom djelatnošću. Raznolikost poslova koje je predano obavljao daje veliki kredibilitet i njegovu znanstvenom opusu, temeljenom na bogatom praktičnom iskustvu koje je nadograđivano istraživačkim spoznajama.

Već sredinom 1950-tih započeo je istraživati vrtove dubrovačkih ladanjskih vila na cijelom području na kojem se nekada prostirala Dubrovačka Republika. Teško je sažeti veliki znanstveni doprinos i opus njegovih radova povezanih s fenomenom dubrovačkih povijesnih ladanjskih

objekata i njihovih vrtova, budući da je riječ o više od pola stoljeća istraživanja i stvaralačkog djelovanja. Rezultat tog predanog stručnog i znanstvenog rada su stotinjak projekata krajobraznog uređenja, četiri objavljene knjige iz područja povijesti krajobrazne arhitekture, te brojni znanstveni i stručni radovi.

Provodio je svoje znanstvene postavke u praksi, kao što je i svoje premise potvrđivao temeljem izvedenih projekata. Raditi na dva kolosjeka je izuzetno zahtjevno, ali u ovakvim disciplinama jedino ispravno. Zbog toga je znanstveni doprinos Bruna Šišića višestruko vrijedan, jer je praktično provjeren i aplikativan, što je u suvremenoj znanosti osobito aktualno. Često je za sebe govorio da je "samouk", budući da je bio pionir u kreiranju pojedinih metodoloških obrazaca prosudbe vrijednosti i metoda obnove vrtno baštine na dubrovačkom području. Utoliko je veća vrijednost njegove znanstvene ostavštine. Naime, i prije ustanovljavanja Venecijanske (1964. godine) i Firentinske povelje (1982) o obnovi povijesnih vrtova, Šišić se odnosio prema vrtnoj baštini s jasno argumentiranim stavom, a osobito je poštivao vrijednosti svih povijesnih slojeva jednog vrta.

Jedna od najvećih zasluga Bruna Šišića bila je otkrivanje slojevitosti dubrovačkog povijesnog vrta, ukazivanje na brojnost vrtnih i perivojnih cjelina na dubrovačkome području, od kojih veliki broj još uvijek čeka na inventariziranje, vrednovanje i određivanje koncepata obnove. Svjestan toga stanja, upozoravao je u više navrata, a 17. travnja 2015. godine (samo mjesec dana prije smrti) u Dubrovniku i zapisao da treba nastaviti započeta sustavna istraživanja svih vrtnih prostora i povijesne urbanističke osnove u sklopu povijesnog vrtnog predgrađa, a u njegovim revidiranim postojećim granicama koje određuju očuvani obrubni ulični i vrtni zidovi na prostoru Iza Grada i Pile do Gornjeg Konala. Apelirao je na Grad, Županiju i Društvo prijatelja dubrovačke starine da osiguraju godišnje iznose sredstava za istraživanje dubrovačkog vrtnog i krajobraznog nasljeđa, budući da je dubrovačko područje s tog aspekta bez premca najbogatiji i povijesno najslojevitiji kraj u Hrvatskoj. Istom prigodom se založio da se Sveučilište u Dubrovniku u sklopu

svoje organizacijske strukture osposobi za bavljenje vrtnim i krajobraznim nasljeđem radi izvršavanja spomenutih zadataka, posvećujući se osposobljavanju specijalističkog kadra za znanstveno i stručno bavljenje povijesnim vrtovima, njihovo održavanje, uređivanje, obnavljanje i čuvanje, temeljeno na propisima i preporukama međunarodnih specijaliziranih tijela, renomiranih znanstvenih ustanova i organizacija.

U magistarskom radu, koji je obranio 1974. godine, pod naslovom "Restauracija i revitalizacija dubrovačkog renesansnog vrta", prvi je put znanstveno objavljen pojam "dubrovački renesansni vrt". Izdvajajući njegove bitne elemente i obilježja, Šišić je metodološki identificirao karakteristične elemente dubrovačkog renesansnog vrta kao jedinstvenog tipskog povijesnog vrta. To je bila potka i njegova doktorskog rada "Dubrovački vrt - tipološka osobitost u vrtnoj umjetnosti renesanse" iz 1984. godine. Izradio je više od 100 projekata krajobrazne arhitekture, među kojima su osobito važni oni koji su povezani uz povijesne vrtove, jer im je prethodila temeljita znanstvena studijska obrada. Riječ je o povijesnim vrtovima čija je obnova realizirana, kao što su vrtovi i perivoji otoka Lokruma, vrt vile Gučetić i arboretum u Trstenom, vrt vile Sorkočević u Komolcu, vrt vile Crijević - Pucić u Dubrovniku.

U svim njegovim znanstvenim i stručnim radovima provlači se jedinstvena ideja sadržana u identificiranju i afirmiranju karakterističnih krajobraznih uzoraka i ambijenata južnohrvatskog prostora te ustrajavanje na podržavanju njihove autohtonosti i specifičnog identiteta. U dubrovačkim krajobrazima, perivojima, vrtovima i javnim prostorima koje je projektirao, njegovao je taj prepoznatljiv rukopis. Njegov stručni rad "Parkovi bez travnjaka" iz 1963. godine predstavlja teorijski čin temeljen na profesionalnom iskustvu oblikovanja krajobraza na dubrovačkome području koji je prakticirao cijeli život. Od znanstvenih radova Bruna Šišića treba posebno izdvojiti vrijedan izvorni rad "Perivoj Gjorgjić - Mayneri na otoku Lopudu - vrijeme nastanka i obilježja oblikovne osnove", u kojem su razložene okolnosti nastanka perivoja te njegova stilska obilježja, kao i rad "Vrtovi benediktinske opatije na otoku Lokrumu", u

kojem je autor vrlo iscrpno prikazao nastajanje i organizaciju lokrumskih vrtova u vrijeme benediktinske uprave otokom od 1023. do 1798. godine. U tome je radu prikazao namjenu pojedinih vrtnih prostora na Lokrumu, a osobita vrijednost je karta, na temelju koje je prikazana prostorna dioba vrtova na Lokrumu u odnosu na razdoblja u kojima su bili kultivirani.

U knjizi *Obnova dubrovačkog renesansnog vrta*, koju je napisao prije donošenja Firentinske povelje o povijesnim vrtovima, prezentirani su temeljni postulati obnove takvih prostora. Prvi put je tada bio prikazan cjeloviti proces obnove jednog povijesnog perivoja, onoga obitelji Sorkočević u Komolcu. Osobitu vrijednost predstavljaju rukom iscrtani detalji izvedbe vrta; šetnice, pergole, vrtna polja, kao i aksonometrijski prikaz završnog izgleda obnovljenog perivoja.

U knjizi *Dubrovački renesansni vrt, nastajanje i oblikovna obilježja* temeljito je objašnjena tipološka jedinstvenost dubrovačkog renesansnog vrta te čimbenici koji su utjecali na formiranje i razvoj ove specifične tipologije. Ovdje treba naglasiti da pod terminom dubrovački renesansni vrt Šišić nije definirao samo one vrtove koji su nastali u razdoblju renesanse, već je prepoznao jedinstveni uzorak formiranja vrtova na dubrovačkome području koji se pojavljuje u razdoblju od 15. pa sve do u kasno 18. stoljeće. Iako je bio školovani agronom, znalacki je zalazio u područje povijesti umjetnosti i arhitekture, budući da su vrtni prostori dubrovačkog područja u osnovi građeni na kamenu i sazđani od kamena. On je temeljito bio upućen u gradbeni rječnik dubrovačkih vrtova; vrste, način slaganja i obradu kamena, obradu stupova za odrinu, proučavao je motive kapitela stupova, analizirao krune bunara, postav *pila* i *pižula* u vrtu, *đare* i *pitare*, postav i obradu česmi, objasnio je funkciju ribnjaka, odnosno vodenih ogledala, terasa nad orsanom, *pavijuna*, položaj i obradu šetnica i terasastih korisnih vrtova, te na temelju vrsnoće obrade prepoznao razinu uređenosti vrta, ali i razdoblje njegova nastanka.

Naslanjajući se i nastavljajući svoja istraživanja na uratke vrsnih istraživača prethodnika koji su iz različitih disciplina proučavali

dubrovački prostor, prije svega Cvita Fiskovića, Marije Planić-Lončarić, Vinka Foretića, Josipa Lučića, Dragana Rollera, Frana Kesterčaneka, Lukše Beritića, Bruno Šišić je sastavio vlastiti kompendij o povijesnim vrtovima na dubrovačkom području, koji se jedino i mogu razumjeti kroz društvene i političke prilike, genealogiju, gospodarske i kulturne utjecaje susjednih zemalja, poljodjelsku djelatnost u okruženju, okolni krajobraz, arhitektonska obilježja ladanjske gradnje i urbanistički kontekst, pa sve do povijesno-umjetničkih proučavanja izvedenih vrtno-arhitektonskih detalja.

U vremenu kada se intenzivno govori o obnovi vrtnih prostora dubrovačkih ljetnikovaca, te imajući u vidu da dosad nije pronađen nijedan izvorni nacrt vrta, vrijednost djela Bruna Šišića je nemjerljiva. Ono nam egzaktno pokazuje na koji način pristupiti obnovi dubrovačkih povijesnih vrtova i predočuje temeljnu filozofiju njihova oblikovanja: skladnost, racionalnost i estetika koja proizlazi prije svega iz utilitarnosti i autohtonosti u temeljnom ortogonalnom konceptu, te u odabiru materijala i biljaka.

Šišić je od početaka svog profesionalnog djelovanja, a posebice u godinama u kojima je svakodnevno prolazio kroz prostore Boninova i Pila do svog sjedišta u Interuniverzitetskom centru, u neposrednoj blizini povijesne jezgre, bio oduševljen činjenicom da se u neposrednoj blizini Grada saždanog u potpunosti u kamenu, u kojem se ogledaju standardi visokog reda, gdje se oživotvorila vrhunska ideja urbaniteta, kao svojevrсна antiteza formira rahli paspartu kultiviranog krajobraza prigradskih vrtova u koji su uronjeni objekti ladanjskih zdanja nastali u razdoblju od 16. do 20. stoljeća.

Kapitalno Šišićevo djelo, knjiga *Vrtni prostori povijesnog predgrađa Dubrovnika od Pila do Boninova*, nastajala je vrlo dugo. Već u svojoj doktorskoj disertaciji iz 1986. godine, te kasnije u knjizi *Dubrovački renesansni vrt, nastajanje i oblikovna obilježja*, iznio je tezu o "pravom vrtnom predgrađu" u okolici Grada. U knjizi se sustavno prikazuje prostorni razvoj Pila i Brsalja, koje je od agrarnog prostora u neposrednoj blizini grada do proizvodnog predgrađa (manufakture suknarstva) polako prerastalo u rahlu stambenu

suburbanu četvrt koja se u potpunosti definirala već u 15. stoljeću. Prateći razvoj komunikacija u tom prostoru, kojima su povezani prostori Grada i predgrađa s Gružom i dalje, Rijekom dubrovačkom, predočeno je kako su tri glavne longitudinalno položene komunikacije duž padina Srđa (trasa vodovodnog kanala, Srednji Kono, Donji Kono) s poprijekim ulicama formirale insule plodnog zemljišta, na kojima će se smjestiti prigradska ladanjska zdanja ograđena visokim ogradnim zidovima unutar kojih su oblikovani perivoji. Očuvanost ove povijesne matrice do današnjih dana omogućila je autoru da izvrši detaljan snimak tog prostora, koji se temeljio na terenskoj inventarizaciji te analizi franciskanskog katastra. Za svaku vrtnu jedinicu, odnosno vrt, dat je naziv objekta, adresa, broj katastarske čestice po novoj i staroj izmjeri, površina sklopa, opis vlasništva (prijašnji i sadašnji vlasnici), razdoblje nastanka, status zaštite, usporedba današnjeg prema strukturi vrta po franciskanskom katastru, bilješke o uređenju u smislu detalja i specifičnosti vrta. Osim ovih vrijednih faktografskih podataka, temeljem kojih se može očitati razina uređenosti pojedinog vrta, na temelju ovog istraživanja može se pratiti nivo očuvanosti u odnosu na povijesnu matricu. Vrlo vrijedan doprinos ovog djela jest i u etabliranju vrta ostavštine na dubrovačkom području iz perioda 18. i 19. stoljeća. Naime, na mnoge renesansne i barokne vile na ovom području nadogradila su se ili su ih zamenila kasnija građanska zdanja, ali ugrađujući se u postojeće insule i gradeći "po dubrovačku", gdje je stambeni objekt uronjen u bogati vrt, kao što je primjerice kuća Vidaković-De Giuli, kuća Puhjera, nekadašnji hotel Gradac, kuća Martelletti, vrt nekadašnjeg ljetnikovca plemića Marina Pucića, u kojem je početkom 20. stoljeća izgrađena kuća s oblikovanim perivojem, nekadašnja vila i vrt Nikole Piazzellija, vrt vile Sunčanica, vrtni prostor ljetnikovca Rubrizius-Doršner, vrt kuće Tomašević i mnogi drugi. Ti "novi kućni vrtovi u sebi su saželi temeljne oblikovne elemente dubrovačkih renesansnih vrtova, prikazavši se u novom svjetlu i u smanjenom mjerilu, ali načinom uređenja i ikonografski prepoznatljivo dubrovački", zapisao je autor.

Velika pregledna mapa vrtnih prostora povijesnog predgrađa, koja se nalazi na samom početku knjige, osim što prikazuje vrtno segmente koji su istraženi, zonira veliki dio vrtnog predgrađa na području Boninova, Donjeg, Srednjeg i Gornjeg Konala, dio kojih je i u zaštitnoj zoni prema UNESCO-u, za čiji se nastavak istraživanja Šišić zauzimao do zadnjeg dana svog života, te ono postaje zalag za izučavanje koje je ostavio budućim generacijama.

Za njegov posvećeni rad struka mu se odužila brojnim priznanjima. Dubrovačko-neretvanska županija nagradila ga je priznanjem za životno djelo, a dobitnik je i drugih visokih počasti, među kojima je posljednja iz travnja ove godine, Predsjedničko odlikovanje Reda Danice Hrvatske s likom Marka Marulića za osobite višegodišnje zasluge u području krajobrazne arhitekture te njeno promicanje u Republici Hrvatskoj i svijetu. Znanstvena predanost Bruna Šišića otkrivanju vrijednosti dubrovačke vrtno arhitekture prepoznata je i na svjetskoj razini, pa su njegove publikacije pohranjene u Centru ICOMOS-a za dokumentaciju sa sjedištem u Parizu. Ostat će trajno upisan u povijesti hrvatske vrtno umjetnosti kao znanstvenik koji je koristio i definirao termin “dubrovački renesansni vrt” kao specifičnu povijesnu prostorno-oblikovnu pojavu hrvatskog podneblja.

Mara Marić

Zahvala

Donacija profesora **Bariše Krekića** knjižnici Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku

Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku primio je iznimno dragocjenu donaciju. Jedan od najistaknutijih hrvatskih povjesničara, istinski doajen dubrovačke historiografije, profesor Bariša Krekić velikodušno je poklonio preko tristo vrijednih knjiga iz svoje bogate biblioteke, stavivši ih na raspolaganje istraživačima dubrovačke i mediteranske prošlosti. Time je već otprije bogata knjižnica Zavoda postala jednom od najboljih specijalističkih biblioteka za povijest mediteranskih gradova u čitavoj Hrvatskoj, a vjerojatno i u široj regiji.

Profesor Krekić, *emeritus* na Sveučilištu California u Los Angelesu (UCLA), nedvojbeno je jedan od najvažnijih suvremenih povjesničara Dubrovnika, ali i iznimno utjecajan istraživač predmoderne jugoistočne Europe i Sredozemlja. U svojim brojnim publikacijama bavio se širokim rasponom tema, koje sežu od političke, preko socijalne i gospodarske, do povijesti svakodnevice. Za njegove radove posvećene povijesti Dubrovnika, Venecije, Bosne i Levanta tijekom srednjeg vijeka i renesanse karakteristična je utemeljenost na bogatoj arhivskoj građi te širok komparativistički pristup. Treba također istaći izniman doprinos profesora Krekića “internacionalizaciji” dubrovačke historiografije kroz njegove brojne publikacije na engleskom, francuskom i talijanskom jeziku. Vjerojatno nijedan drugi znanstvenik nema takve zasluge za promociju dubrovačkih studija u međunarodnoj znanosti te integriranje Dubrovnika u kanon svjetske urbane historije poput profesora Krekića.

Zbirka Bariše Krekića sadrži 306 naslova, uglavnom na engleskom, a u manjoj mjeri i na njemačkom, francuskom i hrvatskom jeziku. Radi se ponajviše o kapitalnim djelima anglo-američke i talijanske historiografije iz druge polovine dvadesetog stoljeća, koja su danas teže nabavljiva, a predstavljaju temeljnu literaturu. Tematski gledano, kolekcija se može podijeliti na nekoliko